

Влада СОКИРСЬКА
(Умань, Україна)

**Григорій Юхимович Храбан –
дослідник та популяризатор
місцевої історії**

Явища регіоналізму й регіоналізації сьогодні в усьому світі розглядаються як такі, що містять відповіді на питання, породжувані глобалізаційними та інтеграційними процесами. Дослідження з історії окремо взятого регіону, місцевості, покликані допомогти осмислити події попередніх часів, використати позитивний досвід, який мав місце в минулому.

Упродовж другої половини ХХ ст. поступ вітчизняного краєзнавства забезпечувала високоосвічена інтелігенція, яка прийшла в історичну науку свідомо і ставила своїм завданням збереження, примноження історичних досліджень, наближення науки до пересічного користувача, популяризацію місцевої історії. У цій когорті чільне місце належить Григорію Юхимовичу Храбану (1902–1990) [1].

Наукова діяльність Г.Ю. Храбана з вивчення історичного минулого України та Черкащини розпочалася після повернення його із заслання в другій половині 1950-х рр. Підчас досліджень він залучав усі доступні на той час опубліковані джерела й широко послуговувався досягненнями археології, джерелознавства, історичної географії, топографії, топоніміки.

Опубліковані та неопубліковані матеріали, пов'язані з діяльністю Григорія Юхимовича Храбана як археолога, краєзнавця, історика, громадського і педагогічного діяча зберігаються в Державному архіві Черкаської області, Науковому архіві Інституту археології НАН України, Центральному державному історичному архіві в м. Києві, Центральному державному архіві вищих органів влади і управління в м. Києві, Уманському краєзнавчому музеї, Національній бібліотеці України імені В. Вернадського, науковій бібліотеці Інституту археоло-

гії НАН України, Познанській університетській бібліотеці (Республіка Польща), обласній науковій бібліотеці ім. Т.Г. Шевченка в м. Черкасах, Уманській центральній міській бібліотеці.

Г.Ю. Храбан збирав факти, які критично розглядав і відшукував у них головну думку як причину явища. Тому дослідник і поставив за мету вивчити історію Уманщини від найдавніших часів до сьогодення.

Вже з перших днів перебування на посаді директора Уманського краєзнавчого музею Г.Ю. Храбан цікавився станом археологічного дослідження краю в попередні роки. Результати роботи дослідника з фондами Центрального державного історичного архіву УРСР (Київ) відображено у статтях «Земля стародавньої цивілізації» та «Археологічне вивчення краю» [2 арк. 22]. В них, зокрема, Григорій Юхимович вказував на брак системності в археологічному дослідженні Уманщини та доцільність суцільного археологічного обстеження західної частини Черкащини та історичної Уманщини. Археологічну діяльність, розпочату в 1959 р., він здійснював за кількома напрямками: дослідження давньої історії Уманщини та Черкащини; збір, обробка та публікація історичних джерел; співпраця з науковими установами; підготовка науково-популярних статей та заміток для місцевої преси. Дослідник вів щоденники археологічних розвідок, систематизував знахідки, укладав карти стародавніх поселень. Ці матеріали Григорій Юхимович систематично передавав до наукових фондів Інституту археології Академії наук УРСР [3, арк. 3].

Виявлені Г.Ю. Храбаном археологічні пам'ятки на території Уманщини датовані періодам палеоліту, трипільської культури, віку бронзи, білогрудівської культури, скіфського часу, зарубинецької культури, черняхівської культури, пам'ятки слов'ян VII – IX ст. [4, арк. 16].

На основі документів, виявлених Г.Ю. Храбаном у Центральному державному історичному архіві України в місті Києві, які не були опубліковані, дослідник в питанні про час виникнення міста Умані виділяв три вузлові питання: 1) коли виникло місто; 2) від чого походить його назва; 3) як давно на території сучасного міста почали селитися люди?

На ці та інші питання історик спробував відповісти в розділі «Уманщина за найдавніших часів» до історичного нарису «Умань» [5]. Він вважав, що для кращого розуміння історії Умані слід висвітлювати історію не лише міста, а й Уманщини взагалі, бо село чи місто не існує ізольовано від інших населених пунктів. Умань тривалий час була ад-

міністративним центром досить великої території. Тепер, крім Уманського району, не існує якоїсь територіальної і більшої за район адміністративної одиниці, яка б мала назву Уманщина. Однак і досі в економічному і культурному відношеннях чимало сусідніх районів, поділених між трьома сусідніми областями, мають тяжіння до Умані. Тому об'єктом дослідження Г.Ю. Храбана виступала історична територія Уманщини, під якою автор розумів землі, що протягом майже 400 років виступали під такою назвою. Цю територію дослідник окреслював межами: на Заході р. Буг від гирла Удича до устя Синюхи; на Півдні – р. Синюха; на Сході – р. Гірський Тікич; на Північному Заході лінія від верхів'їв Тікича до гирла Удича [6, арк.2].

Дослідник підкреслював, що Умань із самого початку виникла не просто як поселення, а як місто. За часів феодалізму міста були центрами ремісничих майстерень, торгівлі й певними адміністративними осередками. Літописні згадки вказують на ймовірне існування поселення «Уміль» ще в XIII ст. Від того поселення, заснованого втікачами з Києва, заможними ремісниками-умільцями і виникла назва «Уміль». Отже, твердження, що м. Умань виникло в XIII ст. Г.Ю. Храбан приймав за ймовірне [7, с.4].

Цікавило історика і походження назви міста Умані. В Супрільському літописі в 1497 р. вперше згадується річка Ума, яку Григорій Юхимович ототожнював з теперішньою Уманкою. Звідси, на його думку, і пішла назва міста. Населення Уманщини поповнювалося за рахунок утікачів з Півночі (з-за Києва і Житомира), які шукали волі. Сюди вони приносили і назви своїх населених пунктів і річок. Г.Ю. Храбан указував, що в Уманському і сусідніх районах є немало сіл, які мають ті ж назви, що і села неподалік м. Коростеня Житомирської області. Поблизу Коростеня є також невеличка річка Уманка, притока р. Москви [8, арк.18].

Г.Ю. Храбана цікавили питання існування назв населених пунктів, подібних до назви міста й обласного центру з назвою станції Уманська Краснодарського краю, Уманьцівка на Полтавщині і населеного пункту Уманцево біля Волгограда та низки сіл у різних областях України. Встановити, чому саме так названо певний населений пункт, непросто, пише Г. Храбан, треба добре знати його історію. Деякі населені пункти отримали назву від Уманського куреня Запорозької Січі. Назви населених пунктів дослідник пов'язував з місцевістю, з якої прибули його перші засновники. Час від часу населення змушене було селитися на

чужих, але безпечних територіях, приносячи з собою і рідні назви. Тому на Уманщині є чимало сіл з назвами, які є і в Житомирській області.

Творчий діапазон історика-краєзнавця був досить широкий. Працюючи над поглибленням історії Умані та Уманщини, Г.Ю. Храбан виявив чимало невідомих або маловідомих цікавих матеріалів. На основі архівних даних дослідник стверджував, що поселення, яке існувало на території Умані, не раз виникало і зникало. Знищено воно було татарами у XIII ст. згодом відновилося. Посилаючись на архівні матеріали, краєзнавець зазначав, що після поневолення Русі татарами деякий час Уманщина підпорядковувалася Золотій Орді, а згодом увійшла до складу Великого князівства Литовського, а потім Речі Посполитої.

Литовські війська тут вели битви з татарами, близько 1363 р. князь Ольгерд розбив татар на річці Сині Води (Синюха). Але татари ще довго не залишали цей край в спокої. Дослідивши в «Архиве Юго-Западной России» розділ «Население Юго-Западной России от половины XIII в. до половины XV в.», дослідник встановив, що хан Едигей напав на Руську землю і Київ і зруйнував замок Синю Воду. Напади здійснювалися протягом 1447, 1452, 1453, 1457, 1462, 1469 рр. У XV ст. уманські землі входили до складу утвореного Брацлавського повіту, в якому потрохи відроджувалося життя. Тут у II половині XV ст. з'явилося немало хуторів [9, арк. 7зв.].

Про існування міста Умані в середині XV ст. згадує голландський учений А. Целарій. Г.Ю. Храбан досліджував його «Нарис історії Польщі», виданий латинською мовою в 1659 р. в Амстердамі. Умань, на думку автора, тоді називалася Ладичином. Однак після того, як у Криму оселилася татарська орда, вона спустошила, починаючи з 1478 р., всю Брацлавщину. Під кінець XV ст. орди кримського хана Менглі-Гірея знищили й Умань. Григорій Юхимович припускав, що місто справді існувало до XVI ст. і було зруйновано татарами [10, арк.4].

У XVI ст. територія сучасної Правобережної України перейшла під владу Речі Посполитої. Землі Черкащини почали роздавати польським магнатам. «Все ж незважаючи на таку вже давню і досить густу заселеність Уманщини, перші незаперечні письмові згадки про існування міста Умані ми маємо поки що лише від початку XVII ст.», – визнав Г. Ю. Храбан [9, арк.7].

Г.Ю. Храбан рішуче відкидав цивілізаторську роль поляків на українських землях, зокрема на Уманщині. На основі архівних доку-

ментів він доводив, що Уманщина під час передачі її В. Калиновському була заселеною [11, с.4].

Досліджуючи «Альбом акварельних малюнків» з текстом І.Г. Мюнца за 1781 р., що на нього натрапив Г.Ю. Храбан у фонді Мальцева, який знаходиться у відділі писаних джерел Державного історичного музею (Москва), історик знайшов такі рядки:

«Нічого в світі кращого немає за цей край». Так писав про Уманщину кінця XVIII ст. іноземець Мюнц, якому тут доводилося подорожувати. Проте був час, стверджує Храбан, коли цей край зажив і недоброї слави, бо був надто небезпечний для життя. Тому ще в давні часи до нього прищепилася назва «Умань» – відлюдна земля, яка може приваблювати, уманювати людей, наражаючи їх на величезну небезпеку. Навіть і досі існує прислів'я: «Бодай же ти пішов поза Умань» [9, арк.4].

Історик аналізував видану в 1845 р. в Одесі книжку А. Скальковського «Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII столетии», в якій зроблена перша спроба подати історію Умані XVII і XVIII ст. З моменту передачі Уманщини магнату В. Калиновському А. Скальковський і подав відомості з історії Умані. З його «легкої» руки, на думку Г.Ю. Храбана, стали вести початок існування Умані всі ті, хто писав історичні нариси про наше місто. Це датування підхопили переважно польські шляхетські історики, зокрема, аби унаочнити цивілізаторську роль Речі Посполитої на «пустинях» «дикої і безлюдної» України [9, арк. 10].

Серед краєзнавчих зацікавлень Г.Ю. Храбана була і тема участі Уманщини в подіях Національно-визвольної війни та історія створення Уманського козацького полку. Дослідник працював із документами Центрального державного історичного архіву України в місті Києві (ЦДІА), де в ході дослідження встановив, що багато сіл Уманщини повстало ще в травні 1648 р., почувши про розгром шляхетського війська під Корсунем. Повністю покінчити з пануванням шляхти на Уманщині на початку червня 1648 р. допомогли козаки полковника Максима Кривоноса, соратника Богдана Хмельницького.

Місто Умань стало центром Уманського полку – військової та адміністративної одиниці Війська Запорозького. Межами полку, як указує Григорій Юхимович, були річки Гірський Тікач, Синюха і Південний Буг, тобто територія, яка нині входить до Черкаської, Вінниць-

кої та Кіровоградської областей. Полк складався з 14 сотень, з яких Бершадська та Ладизинська займали землі на правому березі Бугу. На заході теперішньої Черкаської області були такі сотні: Уманська, Бабанська (центр – Бабани), Кочубіївська, Івангородська, Цибулівська, Бузівська, Маньківська і Романівська. Нині такі назви мають населені пунктів у Черкаській області [9, арк.15].

Незважаючи на те, що війна продовжувалася, звільнені від поневолення польської шляхти жителі Уманщини не тільки відновлювали економіку краю, а й розвивали її. Краєзнавець стверджував, що, за гетьманським універсалом, Уманщина виготовляла скло та іншу побутову продукцію, а також зброю та порох. Умань вела жваву торгівлю. Сюди привозили свої товари купці з Росії, Криму та інших країн.

За Андрусівською угодою 1667 р. Уманщина разом з Правобережною Україною залишилася під владою Речі Посполитої. Та навіть у роки лихоліття населення міста і сіл забезпечували собі достатки, про які з подивом згадували мандрівники, які тут побували. Г.Ю. Храбан вивчав роботи Павла Алепського «Путешествие антиохского патриарха Макария в Россию в половине XVII в.», видану в Москві в 1898 р., та Е. Челебі «Книга путешествия» за 1961 р., в яких автори захоплюються красою і багатством природи Уманщини, численністю населення, великою кількістю міст. Зокрема про Умань в ті часи, і ці відомості подав нам у роботі «Історія міста Умані до 1917 р.» [9, арк.17].

Населення Умані не визнавало для себе обов'язковими пункти Андрусівської угоди і не хотіло коритися польській шляхті, з якою продовжувало вести збройну боротьбу. Не раз на допомогу вільнолюбивій Умані приходили запорожці. З часом Умань перетворилася на центр боротьби за визволення Правобережної України. Посилаючись на літопис Самовидця та на дослідження М.М. Ткаченка «Уманщина XVI–XVII ст.», Г.Ю. Храбан писав, що в 1674 р. уся територія сучасної Черкащини аж до Дніпра була спустошена турками. У розвідці «Трагічне 300-річчя» дослідник проаналізував міжнародну ситуацію, що склалася на початку 70-х рр. XVII ст. Дорогою ціною заплатив народ за Дорошенкову зраду. Населення України повставало проти маріонеткового режиму. Піднімалося населення на повстання і на території сучасної Черкащини. У січні-березні 1674 р. відновили свою діяльність десятки правобережних полків [13, с.4].

Гетьман П. Дорошенко привів до Умані велике турецько-татарське військо. Було страчено всю козацьку старшину на чолі з полковником

Яворським. У нерівній боротьбі героїчно загинуло все 20-тисячне населення Умані [9, арк.18]. Від стародавнього Мошурова залишилися лише руїни. Навіть і тепер на місці колишньої фортеці знаходять черепки з кахлів Мошурівського замку. До сьогодні ще збереглися два вали – рештки старої фортеці. До тла згоріла Лисянка, яка раз повставала проти П. Дорошенка. Нічого не залишилося після пожежі і від Черкас. Частини його жителів удалося переправитися на Лівобережжя [13, с.4].

Зникли і ряд сіл Уманщини. У газетній статті «Собківка – стародавнє село Уманщини» дослідник виклав історію зникнення цього села. Люди, які залишилися живими, повтікали на лівий берег Дніпра й оселилися понад річкою Орель. Квітуча Уманщина в ті часи перетворилася на справжню пустелю [14, с.4].

Отже, часті руйнування міста нищили і документальні відомості про його історію. Г.Ю. Храбан вважав, що в цій ситуації велику надію потрібно покладати на те, що археологія дасть джерела, які допоможуть пізнати історію міста [15, арк.3].

Посилаючись на фонд Київського головного саду ЦДІА, Г.Ю. Храбан наводить факт передачі Уманщини у власність польському магнатові С. Потоцькому, який у 1732 р. подарував її своєму небожеві Ф.С. Потоцькому. Умань стала центром величезних маєтків магната, який за деякий час був найменований воєводою і вважався одним із найбагатших людей в Речі Посполитій.

Місто Умань далеко поза його межами зажило слави осередку католицизму, з якого розходився навколо по селах Правобережжя національне і соціальне поневолення. Потоцький дбав про покатоличення своїх підданих – кріпаків-українців. У фонді київського генерал-губернатора ЦДІА, Г.Ю. Храбан віднайшов відомості про те, що в 1766 р. Ф.С. Потоцький дав кошти і землю Умані для організації монастиря і школи при ньому, яка б сприяла поширенню католицизму. Для забезпечення їх коштами передав монастирю два села – Гереженівку і Малу Маньківку. 400 юнаків навчалися в уманській школі, сотні пропагандистів католицизму, озброєних різними науками, виходило з її стін [9, арк. 20-21].

Вивчаючи польські джерела та літературу, а також фонд Потоцьких за № 49, що міститься в ЦДІА в м. Києві, матеріали Державного історичного музею (Москва), Григорію Юхимовичу стало відомо, що в 1773 р. власником маєтків став син Салезія Станіслав Щенсн Потоць-

кий, який, діставши непогану освіту, спирався на поради людей, що добре розуміли, якого напрямку повинно бути господарство графа за умов, коли вже в Речі Посполитій починали зароджуватися паростки капіталістичного виробництва. У маєтках Потоцького вирощували нові сорти пшениці, вівса, розводили кращі породи корів, породистих коней, тонкорунних овець. У Тульчині, де була резиденція магната, засновано декілька мануфактур – полотняну, суконну, зброї, шкіряну тощо. На Уманщині продовжували виробляти поташ і селітру. Із пасік Уманщини вивозили мед навіть купці з Росії. У парках і садах графа висаджували екзотичні дерева і кущі. Так, під час однієї подорожі до Італії в 1770-х рр. Потоцький привіз звідти пагінці пірамідальної тополі і посадив їх у Тульчині. Звідти це дерево ще у XVIII ст. швидко розійшлося по Україні.

С. Потоцький переймався і розбудовою міста. Магнат домігся від польського уряду дозволу на проведення в місті 12 ярмарків на рік [16, с.4].

Залучаючи спогади Хржонщевського, Г.Ю. Храбан ілюстрував методи, якими користувався магнат, аби міцніше прив'язати кріпаків до своїх маєтків. Було побудовано хаги замість землянок, у яких жили майже всі селяни. Від кріпаків вимагалось, щоб вони щороку садили для себе певну кількість плодкових дерев і засаджували яри та інші непридатні землі тополями та вербами, щоб забезпечити певні потреби в деревині. Села Потоцького стали вигідно відрізнятися від сіл інших поміщиків. Відбувалась постаупова заміна Потоцьким натуральної ренти на грошову.

Григорій Юхимович приходить до висновку, що власник Умані, здійснюючи всілякі вдосконалення свого господарства, залишався феодалом і не допускав найменшого втручання в його права над кріпаками, не визнавав ущемлення його прав урядом Речі Посполитої. Коли прогресивна верхівка Речі Посполитої на чолі з королем Станіславом Понятовським домоглася прийняття сеймом 3 травня 1791 р. нової конституції, яка клала край сваволі магнатів, що загрожувала самому існуванню польської держави, С. Потоцький очолив так звану Торговицьку конфедерацію, засновану ним у 1792 р. у спілці з деякими магнатами, що розв'язала громадянську війну проти короля і конституції.

На думку Г.Ю. Храбана, результатом Торговицької конфедерації, на який не сподівалися її організатори, був другий поділ Польщі в

1793 р., а за ним третій у 1795 р., коли Польща на довгий час припинила своє існування як самостійна держава [9, арк.25].

У 1793 р. Уманщина разом зі значною частиною Правобережної України увійшла до складу Росії, а Умань стала центром повіту Київської губернії. Посилаючись на «Статистическое описание Киевской губернии» І. Фундукля, видане у 1852 р., дослідник писав, що в кінці XVIII ст. це було невеличке місто, з 1354 жителів, без урахування кріпаків, які жили у передмісті й обслуговували фільварок Потоцького, а також кріпаки в міського населення, з якими населення міста нараховувало понад три тисячі чоловік. У місті було немало ремісників, які використовували найману працю.

Наводить дослідник і працю П. Сумарокова «Путешествие по всему Крыму и Бессарабии», видану в 1800 році, де автор стверджує, що Умань своїм виглядом перевершує більшу частину малих міст.

Після смерті С. Потоцького у 1805 р. маєтки магната були поділені між його синами. Умань і частина Уманщини перейшла в руки Софії. Для дослідження цього періоду в історії Уманщини Г.Ю. Храбан звертається до фонду військових поселень Київської і Подільської губерній, до спогадів поета князя І. Долгорукого «Славны бубны за горами или Мое путешествие кое-куда 1810 года», виданих у 1870 р. А з праці В. Ганцова-Берникова «Крестьянские волнения 1826 г.», яку Григорій Юхимович знайшов у збірнику «Тайные общества России в начале XIX века», дослідник зробив висновки, що ніде заворушення селян не мали такого впертого характеру і не набували такого широкого розмаху, як на Уманщині [9, арк. 26–30].

У збірнику документів «Український народ у Вітчизняній війні 1812 р.», виданому у 1948 р., Г.Ю. Храбан знаходить відомості про створення населенням Уманського козачого полку, яке сподівалося на повернення козаччини. Полк відзначився в боротьбі з військами Наполеона.

Окремими дослідженнями у фондї Г.Ю. Храбана представлено сторінки з історії краю періоду декабризму. Дослідник з'ясував, що в Умані з 1819 р. перебував один із керівників кам'янської управи декабристів князь С.Г. Волконський. Тут збиралися на наради керівники Південного товариства П. Пестель, В. Давидов та інші.

Неспокій на Уманщині відновився у 1830–1831 рр. під час польського національно-визвольного повстання. За участь у ньому власника Уманщини Олександра Потоцького всі його маєтки було конфіско-

вано до казни. У друкованих виданнях XIX–XX ст., а за ними і в радянських повторювалися деякі неправильні дати з історії Умані. Так, навіть у 44-му томі другого видання Великої радянської енциклопедії Г.Ю. Храбан знайшов помилкове твердження, що Умань конфісковано в Потоцького в 1834 р. [17, с.4]. Щоб уникнути непорозумінь і суперечностей про точну дату конфіскації маєтків, які існували в літературі, Григорій Юхимович звертається до архівних джерел. Дослідник встановив, що Умань і маєтки О. Потоцького міністерством фінансів були секвестровані ще 26 липня 1831 р., конфісковані 26 жовтня 1832 р. і перебували у віданні Київської казенної палати. За указом царя від 4 квітня 1836 р. були передані у відання військового міністерства. В Умані була організована Головна господарська контора, яка відала всіма конфіскованими маєтками в Київській і Подільській губернії. З початку 1838 р. на території конфіскованих маєтків було утворено військове поселення Київської і Подільської губерній [9, арк.33].

У статті «До питання про військові поселенні на Уманщині в світлі нових матеріалів» Г.Ю. Храбан визнає, що у збірнику «Умань», виданому в 1957 р., початок існування військових поселень на Уманщині віднесено до 1839 р., а кінець – до 1860 р., але ці дати не є точно документованими. У книзі Л. Похилевича «Сказание о населенных местностях Киевской губернии», виданій в 1864 р., сказано, що «Уманський ключ» було передано у відання казни 1834 р. Дослідник визнав, що це не є доказом того, що військові поселення тут цього року організовані, проте матеріал наштовхнув краєзнавця пошуки точної дати початку заснування військового поселення. Т. Темері, який жив тоді в Умані, зазначив початком цих поселень 1836 р. Г.Ю. Храбан вважає цю дату не зовсім імовірною.

Розглядаючи історію військових поселень, Г.Ю. Храбан докладно описав становище населення краю в цей період, долю окремих населених пунктів, стан господарства, економічний розвиток Уманщини в другій половині XIX ст., особливості проведення аграрної реформи та реакція населення на її недоліки [9, арк. 34–38].

Отже, пріоритетними напрямками діяльності Г.Ю. Храбана були: археологія, давня історія України, історія повстання 1768–1769 рр. в Україні, історія Уманщини від найдавніших часів, історія створення дендрологічного парку «Софіївка», «Шевченко і Умань», революційні події та події Великої Вітчизняної війни на території Уманщини, біографістика, бібліографічна діяльність. Праці Г.Ю. Храбана відзначали-

ся широкою джерельною базою. Поклавши в основу всіх своїх значних історико-краєзнавчих праць відображення складних процесів історико-культурного, соціально-економічного і політичного життя України від найдавніших часів, Г.Ю. Храбан свої дослідження базував на архівних та раритетних документальних джерелах. Його наукові розвідки відрізнялись виваженістю викладеного матеріалу своїх регіональних історико-краєзнавчих досліджень.

Джерела та література

1. *Сокирська В.В.* Життєві та наукові віхи біографії Г.Ю. Храбана // Григорій Юхимович Храбан – археолог, історик України та краєзнавець Уманщини (105-та річниця з дня народження Г.Ю. Храбана) : Зб. наук. статей. – Умань: Софія, 2007. – С. 5-18.
2. Державний архів Черкаської області (*далі* – ДАЧО). – Ф. Р – 3990. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 63 арк.
3. ДАЧО. – Ф. Р – 5586. – Од. зб. 1368. – 139 арк.
4. ДАЧО. – Ф. Р – 5586. – Од. зб. 1373. – 83 арк.
5. Умань: історико-географічний та економічний нарис / Уманський МК КП України, Уманський краєзнавчий музей. – Черкаси: Облвидав, 1957. – 148 с.
6. *Храбан Г.Ю.* «Уманщина за найдавніших часів». Варіант тексту розділу до історичного нарису «Умань». Машинопис. – Оп. 1. – Од. зб. 77. – 18 арк.
7. *Храбан Г.Ю.* Сива давнина Мошурівська // Соціалістичні лани. – 1959. – 27 листопада. – С. 4.
8. *Храбан Г.Ю.* «Місто Умань». Історична довідка для 15-го тому «Української радянської енциклопедії». Машинопис. – Оп. 1. – Од. зб. 78. – 12 арк.
9. *Храбан Г.Ю.* «Історія м. Умані до 1917 р.» Нарис. Машинопис з правками і рукописними вставками автора. – Оп. 1. – Од. зб. 79. – 66 арк.
10. *Храбан Г.Ю.* «Проблеми і турботи стародавнього міста». Нарис про Умань, підготовлений для журналу «Пам'ятки України». Не опублікований. Машинописна копія. – Оп. 1. – Од. зб. 80. – 7 арк.
11. *Храбан Г.Ю.* Про участь Уманщини у Національно-визвольній війні під проводом Б. Хмельницького // Уманська зоря. – 1978. – 1 грудня. – С. 4.
13. *Храбан Г.Ю.* Трагічне 300-річчя // Уманська зоря. – 1974. – 20 серпня. – С. 4.
14. *Храбан Г.Ю.* Собківка – стародавнє село Уманщини // Уманська зоря. – 1960. – 7 квітня. – С. 4.

15. ДАЧО. – Ф. Р – 5624. – Од. зб. 1373. – 83 арк.

16. *Храбан Г.Ю.* Уманська ратуша // Уманська зоря. – 1974. – 20 березня. – С. 4.

17. *Храбан Г.Ю.* Деякі уточнення до історії Умані // Уманська зоря. – 1960. – 4 серпня. – С. 4.

Влада Сокирська (Умань, Україна) Григорій Юхимович Храбан – дослідник та популяризатор місцевої історії

У статті розглянуто краєзнавчу діяльність Г.Ю. Храбана. Історико-краєзнавчі праці Г.Ю. Храбана базувалися на архівних та раритетних документальних джерелах і слугують цінним джерелом для сучасних регіональних історико-краєзнавчих досліджень.

Ключові слова: Г.Ю. Храбан, Уманщина, краєзнавство

Влада Сокирская (Умань, Украина) Григорий Ефимович Храбан – исследователь и популяризатор местной истории

В статье раскрыта краеведческая деятельность Г.Е. Храбана. Положив в основу всех своих историко-краеведческих трудов отображение сложных процессов историко-культурной, социально-экономической и политической жизни Украины с древнейших времен, Г.Е. Храбан провёл достоверные и объективные исследования, которые базировались на архивных и раритетных источниках, личных научных изысканиях и служат ценным источником для современных региональных историко-краеведческих исследований.

Ключевые слова: Г.Е. Храбан, Уманщина, краеведение

Vlada Sokyrska (Uman', Ukraine) Grigory Hraban – researcher and popularizer of local history

The article deals with regional history of G.Y. Hraban. In the foundation of all his significant local historical works he laid the displaying of difficult processes of historic-cultural, socio-economic and political life in Ukraine from ancient times, G.Y. Hraban made reliable and objective studies, which were based on rare documentary and archival sources, personal scientific exploration which are denotable for the the accuracy of material and serve as a valuable source for modern regional history research.

Key words: G.Y. Hraban, Uman' (Umanshyna), study of a particular region